

**ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ**

Система забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти
сертифікована на відповідність ДСТУ ISO 9001:2015 / ISO 9001:2015

Кафедра філософії, соціології та політології

ЗАТВЕРДЖЕНО

вченою радою ДТЕУ

(пост. п. № 38 від «30» 06. 2022 р.)

Ректор

Анатолій МАЗАРАКІ

**СОЦІОЛОГІЯ ГЕНДЕРУ ТА ВІКУ/
GENDER SOCIOLOGY AND AGE**

**ПРОГРАМА /
COURSE SUMMARY**

Київ 2022

**Розповсюдження і тиражування без офіційного дозволу ДТЕУ
заборонено**

Автор: Н.М. Литвин, кандидат історичних наук, доцент
В.Й. Разіцький, кандидат історичних наук, доцент

Програму розглянуто і затверджено на засіданні кафедри філософії, соціології та політології 28 червня 2022р., протокол №16 (30).

Програму розглянуто і затверджено на засіданні вченої ради факультету міжнародної торгівлі та права 7 липня 2022 р., протокол №8.

Рецензенти: А.А. Кравченко, д. філос. н., професор
М.П. Кухта, д.соц.н., професор
Н. І. Соболева доктор соціологічних наук, с.н.с.,
провідний науковий співробітник ІС НАН України

**СОЦІОЛОГІЯ ГЕНДЕРУ І ВІКУ/
GENDER SOCIOLOGY AND AGE**

**ПРОГРАМА /
COURSE SUMMARY**

ВСТУП

Програма дисципліни «Соціологія гендеру і віку» призначена для студентів бакалаврату ДТЕУ денної форми навчання галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», спеціальності 054 «Соціологія», освітньої програми «Соціологія економічної діяльності».

Програму підготовлено відповідно до Стандарту вищої освіти України із зазначеної спеціальності та відповідної освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів ДТЕУ.

Програма складається з таких розділів:

1. Мета, завдання та предмет дисципліни.
2. Передумови вивчення дисципліни як вибіркової компоненти освітньої програми.
3. Результати вивчення дисципліни.
4. Зміст дисципліни.
5. Список рекомендованих джерел.

1. МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ПРЕДМЕТ ДИСЦИПЛІНИ

Метою дисципліни є формування у майбутніх фахівців-соціологів гендерної чутливості при проведенні досліджень, закладення підвалин гендерно-відповідальної політики, опанування студентами головних теоретико-методологічних засад.

Завдання дисципліни є знання еволюції гендерних відносин та основних проблем гендерних стосунків в різних регіонах світу, вміння проводити гендерний аудит та експертизу.

Предметом вивчення дисципліни є великий спектр питань, пов'язаних з здатністю оперувати спеціальними галузевими теоріями, ідентифікувати та пропонувати способи розв'язання соціально значущих проблем стосовно функціонування та розвитку гендерної політики.

2. ПЕРЕДУМОВИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ ЯК ВИБІРКОВОЇ КОМПОНЕНТИ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ

Знання:

- міждисциплінарні зв'язки соціології гендеру з психологією статі, історією, культурологією тощо;
- основні ознаки гендерної нерівності у різних сферах суспільного життя;
- особливості впливу віку на гендерні аспекти.

Вміння:

- використовувати понятійний апарат та методичний інструментарій гендерного підходу у соціологічних дослідженнях;
- застосовувати гендерний підхід як спеціальний інструмент, який дозволяє вирізняти та критично аналізувати гендерні аспекти суспільного життя;
- виявляти та реконструювати ієрархічні стосунки між статями;

3. РЕЗУЛЬТАТИ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна «Соціологія гендеру і віку», як вибіркова компонента освітньої програми, забезпечує оволодіння студентами загальними та фаховими компетентностями і досягнення ними програмних результатів навчання за відповідною освітньо-професійною програмою:

Соціологія економічної діяльності (ос «бакалавр»)

Номер в освітній програмі	Зміст компетентності	Номер теми, що розкриває зміст компетентності
<i>Загальні компетентності за освітньою програмою</i>		
ЗК7	Навички міжособистісної взаємодії.	4,5,10
ЗК11	Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.	6,7
ЗК 12	Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.	1-3,8,11
<i>Спеціальні (фахові) компетентності за освітньою програмою</i>		
СК1	Здатність оперувати базовим категоріально-понятійним апаратом соціології та економіки.	1,8
СК2	Здатність до опанування, використання основних класичних та сучасних соціологічних і соціально-економічних теорій.	1,8
СК3	Здатність аналізувати соціальні та соціально-економічні зміни, що відбуваються в Україні та світі в цілому.	6,8,10
СК4	Здатність збирати, аналізувати та узагальнювати соціальну інформацію з використанням соціологічних методів.	6,7,8

СК8	Здатність дотримуватися у своїй діяльності норм професійної етики соціолога.	6,7,8
СК9	<i>Здатність використовувати професійно профільовані знання для діагностики, прогнозування, проектування соціально-економічного розвитку суспільства.</i>	5,8,12
СК11	<i>Здатність до встановлення чинників, показників, типів взаємодії соціально-економічних суб'єктів різного рівня (суспільств, груп, організацій, осіб).</i>	5,8,12
СК12	<i>Здатність до встановлення ресурсів, потенціалу розвитку соціально-економічних суб'єктів, а також визначення чинників нерівного доступу до ресурсів.</i>	6-8
<i>Програмні результати навчання за освітньою програмою</i>		
РН1	Використовувати понятійний апарат соціології в освітній, дослідницькій та інших сферах професійної діяльності.	1-3,8
РН3	Застосовувати положення соціологічних теорій та концепцій до дослідження соціально-економічних змін в Україні та світі.	6,8
РН4	Пояснювати закономірності та особливості розвитку і функціонування соціальних та соціально-економічних явищ у контексті професійних задач.	6,8
РН8	Обґрунтовувати власну позицію, робити та аргументувати самостійні висновки за результатами досліджень і аналізу професійної літератури.	11
РН10	Володіти навичками збору соціально-економічної інформації з використанням кількісних та якісних методів.	6,8
РН12	Знати та дотримуватися етичних норм професійної діяльності соціолога.	11,12
РН13	<i>Вміти застосовувати аналітичний та методичний інструментарій для обґрунтування пропозицій соціально-економічним суб'єктам.</i>	6,8

PH14	<i>Вміти здійснювати міждисциплінарний аналіз соціально-економічних явищ і проблем та прогнозувати їх можливі соціальні наслідки.</i>	6,8
PH15	<i>Вміти визначати чинники розвитку та специфіку взаємодії соціально-економічних суб'єктів різного рівня.</i>	8,9
PH16	<i>Виявляти та аналізувати нові чинники соціально-економічної нерівності в Україні та світі, визначати можливі шляхи подолання нерівного доступу різних суспільних груп до тих чи інших соціальних ресурсів.</i>	6-9

4. ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ

Тема 1. Гендер як соціальний феномен

Поняття «гендер». Біологічна і соціальна стать. Формування гендеру на соціальному рівні. Формування гендеру на індивідуальному рівні. Гендерні інверсії. Еволюція соціологічних поглядів на природу гендеру. Сутність гендерного підходу. Дослідження відмінностей між жінками і чоловіками. Соціальне конструювання гендеру. Гендерні стереотипи: поняття, види, наслідки дії. Біологічна стать і гендер.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1,2 [с. 17-21], 3 [с.10-30].

Додатковий: 1[с. 37-40],9[с.7-13],

Інтернет-ресурси: 1, 5

Тема 2. Еволюція та різновиди феміністичних теорій

Виникнення феміністичних ідей. Фемінізм: сутність і причини виникнення. Ліберальний фемінізм і його теоретичні джерела. Марксистський і соціалістичний фемінізм. Радикальний фемінізм. Психоаналітичний фемінізм. Розвиток ліберального фемінізму у Англії та Швеції. Розвиток радикального фемінізму у Німеччині, США, Франції. Психоаналіз як шлях виявлення причин підкореного становища жінок у сім'ї та суспільстві. Жіночий рух на пострадянському просторі. Міжрасовий фемінізм та постмодернований фемінізм.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 2[с.29-56],4[с.18-25],

Додатковий: 1[с. 37-40],3[с.5-10]

Інтернет-ресурси: 2,7,8

Тема3. Концептуалізація гендеру у чоловічих дослідженнях

Криза маскулінності в сучасному світі. Поняття маскулінності. Чоловічі дослідження і парадигми маскулінності. Константи і зсуви маскулінності.

Теорія гегемонічної маскулінності Коннелла і її вплив на дослідницьку практику. Маргінальні маскулінності. Історична динаміка типів маскулінності. Дослідження маскулінності.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 3[с.109-132],4[с.18-25],

Додатковий: 1[с. 37-40],8[с.6-10]

Інтернет-ресурси: 1,2,5

Тема 4. Гендерна соціалізація та гендерна взаємодія

Гендерна ідентичність. Гендерна соціалізація індивіда. Теорії гендерної соціалізації. Гендерні дисгармонії. Агенти гендерної соціалізації. Психоаналітична теорія гендерної соціалізації. Теорія соціального научення. Гендерні дисгармонії і легітимізація сексуальних меншин. Теоретичні підходи до поняття «гендер». Особливості комунікативної поведінки чоловіків і жінок. Гендерованість близьких стосунків. Підхід двох культур до аналізу взаємодії. Теорія стану очікування. Теорія соціальної ролі. Гендерна взаємодія.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 2 [с.63-77],3[с.65-90],

Додатковий: 2[с.109-123],5[с151-160.],9[с.7-19],

Інтернет-ресурси: 4,8

Тема 5. Гендер у політичній сфері

Участь жінок і чоловіків у політичних і державних структурах в Україні і світі. Квотування як інструмент встановлення гендерної рівності. Гендерна державна політика. Жінки в Українському парламенті і в парламентах світу. Жінки-президенти і їх політика. Конституційні, законодавчі і партійні квоти.

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Квотування в Україні: за і проти. Законодавчі засади гендерної державної політики в Україні. Особливості гендерного підходу у дослідженні політико-правової сфери суспільства. Гендерні реалії в умовах воєнного стану.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 4[с. 11-25],

Додатковий: 3[с. 1-20],6[с28-35.],7[с.182 - 189]

Інтернет-ресурси: 1,3,6

Тема 6. Гендер у економічному житті

Економічне зростання і економічний розвиток. Економічний розвиток і зміни гендерних ролей. Гендерно орієнтоване бюджетування. Участь жінок у сфері оплачуваної зайнятості у 20 – на початку 21 ст. Поняття гендерної сегрегації праці. Професійна та галузева, горизонтальна та вертикальна сегрегація.

Сучасні тенденції професійної сегрегації праці. Чинники економічного розвитку. Поняття і види гендерної сегрегації праці. Індекс дисиміляції Дункана – інструмент виміру рівня сегрегації у суспільстві. Причини існування гендерної сегрегації праці. Вплив індустріалізації на працю жінок. Співвідношення соціальних статусів і розподіл ролей жінок і чоловіків у різних типах суспільств. Гендерні стереотипи на ринку праці. Проблема «домагань» на робочому місці. Недоліки вітчизняного законодавства з приводу гендерної рівності.

Гендерні стереотипи у споживанні. Чоловічі та жіночі товари. Основні характеристики здійснення покупок чоловіками та жінками. Гендерні особливості рекламного впливу на споживача. Споживчі практики та гендерна соціалізація. Чоловічі та жіночі товари - еволюція та крос- культурний аналіз. Особливості поведінки жінок-покупців та чоловіків-покупців.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 4 [с.25-74]

Додатковий: 1 [с.37-40], 8 [с.6-32].

Інтернет-ресурси: 1, 3, 8.

Тема 7. Гендерні аспекти в дослідженні соціології віку

Різниця в тривалості життя між чоловіками та жінками та її соціальні наслідки. Гендерно-вікова дискримінація. Гендерні відмінності в хвилюванні у зв'язку з виходом на пенсію. Дихотомія ситуації внутрішньо-сімейної зайнятості похилої жінки. Проблема вдівця і вдови: низький рівень життя, самотність, комплекс пов'язаних з цим психологічних проблем, особливості взаємостосунків з родичами. Гендерно-чуттєва соціальна політика. Різноманітність в поняттях, що є традиційними та західноєвропейськими культурами. Абсолютне і відносне старшинство. Вік і ставлення до роду. Відкриття дитинства. Л. Демоз про трансформацію у відносинах дітей. Ролі, функції та статус похилих людей. Геронтократія. Рада старійшин. Інфантицид і геронтицид. Причини вимірювання соціальних ролей різних вікових категорій в модернізуючих та індустріальних культурах. Соціальна політика по створенню моделей допомоги та інтеграції.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 3 [с.10-30].

Додатковий: 2 [с.12 - 15], 7 [с.182-189].

Інтернет-ресурси: 5, 8

Тема 8. Соціологія дитинства

Соціологія дитинства як галузь соціології: предмет, об'єкт, мета, завдання. Пренатальний розвиток та народження дитини. Особливості соціального і психічного розвитку немовляти, дитини раннього віку, дошкільного віку. Вступ дитини до школи. Особливості соціального і

психічного розвитку молодшого школяра, дитини підліткового віку, юнацького віку.

Теорії соціалізації. Погляди З. Фрейда, Ж. Піаже, Л. Колберга, К.Гілліган, Г. Мід та Е. Еріксона. Сутність і особливості соціалізації дітей та підлітків. Соціалізація дітей та підлітків сучасних українських умовах. Аналіз впливу родини, однолітків, викладачів, ЗМІ. Девіантна поведінка в підлітковому віці. Аналіз результатів сучасних соціологічних досліджень дітей та підлітків. Правовий захист дітей та підлітків.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 3[с.10-30].

Додатковий: 2[с.12 - 15], 7[с.182-189].

Інтернет-ресурси: 5,8

Тема 9. Молодіжний рух та його організації

Молодіжний рух, молодіжні організації як суб'єкти особистісних і суспільних перетворень. Молодіжні громадські організації. Типологізація молодіжних організацій: методологічні основи та підходи. Молодіжні громадські організації за ідеологічними ознаками. Генеза, особливості та періодизація молодіжного руху в сучасній Україні. Молодіжний рух. Процес становлення та розвитку молодіжного руху протягом останніх років. Проблеми молодіжного руху. Молодіжні організації і державні інституції: політико-правові засади відносин і взаємодій. Завдання державної молодіжної політики у політичній сфері. Досвід розробки і здійснення молодіжної політики в зарубіжних країнах. Особливості молодіжного законодавства в Україні.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 3[с.446 - 456].

Додатковий: 3[с.1-20], 7[с.182 - 189], 10[с.1-40.]

Інтернет-ресурси: 1,5

Тема 10. Соціологія «третього віку». Геронтологія як наука про старість і старіння

Соціологічні концепції зрілого віку. Загальна характеристика дорослості (до 60 років). Кризові явища в житті дорослих людей, стратегії та шляхи їх подолання. Специфіка періоду дорослості в сучасному світі. Особливості літньої людини (старіше 60 років). Біологічні теорії старіння. Еволюційні теорії старіння. Соціально-психологічні теорії старіння. Ставлення до старіння та старості в світі та Україні. Особистісні та соціальні проблеми літніх людей.

Соціальна геронтологія як наука. Напрямки соціальної геронтології. Дослідження стану літньої людини в групі, взаємодія в сім'ї, колективі, з друзями. Вивчення літніх людей в суспільстві в цілому.

Державна соціальна політика щодо людей похилого віку. Люди похилого віку і їх соціальні проблеми як об'єкт соціологічних досліджень. Прояви ейджизму по відношенню до літніх людей. Насильство над літніми людьми як соціальна проблема.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 1, 3 [с.10-30].

Додатковий: 2 [с.12 - 15], 7 [с.182-189].

Інтернет-ресурси: 5,8

Тема 11. Гендер у сімейних відносинах

Гендерний розподіл влади і ролей в сім'ї. Гендерні контракти. Гендерна нерівність в сім'ї. Розуміння ролі жінки в сім'ї на підставі функціоналізму і теорії конфлікту. Сімейне насильство. Гендерна сімейна політика. Домашнє насильство та сексуальні зловживання як гендерна дискримінація.

Гендерні особливості протиправної поведінки. Прояви дискримінації чоловіків. Торгівля жінками в Україні. Питання корупції в гендерному аспекті.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 3 [с.354 – 385]

Додатковий: 4 [с.86 - 93], 9 [с.7-19]

Інтернет-ресурси: 2,7

Тема 12. Рівні можливості: реалії і перспективи

Гендерна (не)рівність у глобальному масштабі. Інструменти вимірювання гендерної нерівності. Декларація цілей тисячоліття (Millennium Goals). Глобальний індекс гендерної нерівності (Global Gender Gap). Основні цілі тисячоліття щодо гендерної рівності.

Список рекомендованих джерел:

Основний: 3 [с.283 – 327]

Додатковий: 3 [с.1-20], 6 [с.20-56]

Інтернет-ресурси: 3,6

5. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Основний

1. Закон України №2866-IV Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків. Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/2866-iv-3177>

2 Уварова О.О. *Права жінок і гендерна рівність. Навч. посібник. Київ.,*

2018. 204 с.

3. *Гендерні медійні практики: Навчальний посібник із гендерної рівності та недискримінації для студентів вищих навчальних закладів Колектив авторів. Київ, 2014. 206 с.*

4. Застосування гендерно орієнтованого підходу в бюджетному процесі: навч. посіб. Київ: Віваріо, 2020. 132 с.

Додатковий

1. Бежан-Волк І. Гендерні дослідження: актуальне проблеми і перспективи розвитку. *Наука і сучасність*. К., 2005, №2, С. 37-40.

2. Гендерні стереотипи та ставлення громадськості до гендерних проблем в українському суспільстві. К.: Інститут соціології НАНУ, 2017. 143 с.

3. *Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок . Наші людські права: Посібник з жіночих людських прав К.: Карпати, 1996. – 189 с.*

4. Лавриненко Н. Гендерний розподіл домашньої праці. *Українське суспільство 1992 – 2008. Соціологічний моніторинг*. К.: Інститут соціології НАН України, 2008. С. 86 – 93.

5. Таран Л. Гендерні проблеми і засоби масової інформації. *Гендер і культура* К.: Факт, 2001. С. 151-160.

6. Христова Г.О. *Основи гендерно-правового аналізу законодавства України. Харків: Райдер, 2018. 108 с.*

7. Meredith Gould. Toward a Sociological Theory of Gender and Sex. *The American Sociologist*. Vol. 12, No. 4 (Nov., 1977), P. 182-189

8. Risman B. Intimate Relationships from a Micro-Structural Perspective: Men Who Mother. *Gender and Society*. Vol. 1-6. P. 6–32

9. Wharton S.A. Presidential Address (Un) Changing Institutions: Work, Family, and Gender in the New Economy. *Sociological Perspectives*. 2015, Vol. 58(1) P. 7-19

10. Wharton S.A. The Sociology of Gender: An Introduction to Theory and

Research. Wiley-Blackwell, 2007. 290 p.

Інтернет–ресурси

1. Гендер в деталях [Електронний ресурс] // Ресурс гендерного знання. – URL : <https://genderindetail.org.ua>
2. Музей історії жіноцтва, жіночого і гендерного руху історії [Електронний ресурс] // GenderMuseum. – URL: <http://gender.at.ua>
3. Бібліотека Гендерного центру «Крона» // – URL <http://www.krona.org.ua/nash.html>
4. Видання Фонду Г. Бьойля [Електронний ресурс] // Heinrich Boll Stiftung. – URL: <http://www.ua.boell.org/web/35.html>
5. Гендерна мапа України [Електронний ресурс] // Інформаційний портал.– URL: <http://gendermap.org.ua>
6. Повага [Електронний ресурс] // Сайт кампанії проти сексизму у політиці та ЗМІ. – URL: <http://povaha.org.ua/>
7. Публікації Міжнародного благодійного фонду «Український жіночий фонд» [Електронний ресурс]. – URL: <http://www.uwf.kiev.ua/publications>
8. World Bank Database of Gender Statistics [Електронний ресурс] // GenderDataPortal – URL: <http://genderstats.worldbank.org>

*курсив – визначено джерела та літературу яка наявна в бібліотеці ДТЕУ